

Intrinsična vrednost in vrednotenje gozda

Intrinsic Value and Valuation of Forest

Milan ŠINKO*

Izvirčelo:

Šinko, M.: Intrinzična vrednost in vrednotenje gozda. Gozdarski vestnik, št. 4/1998. V slovenščini s povzetkom v angleščini, cit. lit. 9.

Kapitalistična in marksistična teorija vrednosti sta vplivali na nastanek teorije intrinzične vrednosti narave, kot odgovora okoljevarstvenikov na antropocentrično dožemanje vrednosti. Predstavljen je pojem intrinzične vrednosti in ugovori proti njej. Sodobna ekonomska teorija obravnava vrednost obstoja kot zunanji izraz intrinzične vrednosti. Ekonomsko vrednotenje intrinzične vrednosti gozda je poseben problem.

Ključne besede: okolje, vrednotenje, gozd, ekonomika, intrinzična vrednost.

Abstract:

Šinko, M.: Intrinsic Value and Valuation of Forest. Gozdarski vestnik, No. 4/1998. In Slovene with a summary in English, lit. quot. 9.

Both capitalist and marxist theory of value influenced the emergence of the theory of intrinsic value of nature. The latter was environmentalists' response to an anthropocentric concept of value. In the first part of the paper, the concept of intrinsic value is introduced, while the second part presents some critical observations about the concept. Modern economic theory views the existence value as an external indicator of intrinsic value. Economic evaluation of the intrinsic value of forest comprises a separate problem.

Key words: environment, valuation, forest, economics, intrinsic value.

1 ZGODOVINSKE KORENINE INTRINZIČNE VREDNOSTI NARAVE

1 HISTORICAL ROOTS OF NATURE'S INTRINSIC VALUE

Ekonomska teorija vrednosti okolja se ukvarja z ugotavljanjem, kaj ustvarja vrednost in koristi ter kako jo meriti. Vrednost je dinamična ekonomska kategorija, ki je odvisna od subjekta vrednotenja. V dvajsetem stoletju sta prevladovala (neoklasični) kapitalistični in marksistični koncept. Obe usmeritvi, predvsem pa marksistični koncept, sta neposredno vplivali tudi na razvoj ekonomskega vrednotenja okolja in gozda v Sloveniji.

Za marksističnega oz. socialističnega ekonomista, že pred njimi pa tudi za klasična ekonomista D. Ricarda in A. Smitha, je osnovni vir vrednosti hrvaško delo, ki je bilo potrošeno v proizvodnji proizvodov ali storitev. Tudi določanje vrednosti in splošnokoristnih funkcij gozdov je temeljilo na merjenju obsega družbeno potrebne (priznane) količine dela za njihovo delovanje. Proizvodi ali storitve naj bi bili torej toliko več vredni, kolikor več dela je potrošeno za njihovo proizvodnjo. Socialistični ekonomisti poudarjajo proces menjave. Naravni dejavniki po njihovem mnenju ne predstavljajo izvirnega, avtentičnega in ustvarjalnega ekonomskega tvorca v procesu nastajanja tržnih vrednosti blaga (JOVAŠEVIČ 1987). Ekonomski vpliv naravnih dejavnikov nastaja zaradi monopolne (zasebne) lastnine, ki omogoča lastnikom naravnih sredstev za proizvodnjo, da si prisvajajo elemente družbenega dohodka oz. da ustvarjajo ekstra dobiček.

V socializmu zapostavljena menjava (trg) je osnova za kapitalistično (neoklasična teorija) obravnavanje vrednosti, ki je pravzaprav menjalna vrednost. Ekonomisti zato opazujejo potrošnike, ki med menjavo proizvodov ali storitev na trgu izražajo svoje izbire in posredno (denarno) vrednost blaga.

* Mag. M. Š. dipl. inž. gozd.,
Biotehniška fakulteta Oddelek za
gozdarstvo in obnovljive gozdne
vire, Večna pot 82, Ljubljana,
SLO

Vrednost nastane zaradi vzajemnega odnosa med subjektom in objektom (PEARCE 1990) vrednotenja. Objekti vrednotenja imajo lahko različne vrednosti, kar je odvisno od različnih vrednostnih sistemov ljudi (subjektov) in tudi okoliščin, v katerih je bilo vrednotenje opravljeno. Tisto, kar zadovolji želje največ ljudi, ima po tej teoriji največjo vrednost. Pojavna oblika vrednosti je cena, s katero merimo, kaj je bolj oziroma manj zaželeno. Cena se oblikuje na trgu, zato sodelujejo pri njenem oblikovanju seveda samo tisti, ki jim dohodek to tudi omogoča (efektivno povpraševanje). Šele tako se uresniči definicija vrednosti, kot izraz izbire ljudi za eno stvar, ne pa za neko drugo (PETERSON / BROWN 1996). Ekonomski izraz vrednosti, ki se uporablja za vrednotenje netržnih koristi narave (gozda) je tudi pripravljenost plačati in pripravljenost sprejeti odškodnino za rabo določenega naravnega vira.

Iz orisa dveh osnovnih teorij vrednosti je mogoče ugotoviti, da sta obe usmerjeni k človeku tako skozi opazovanja porabe njegovega dela, kot z njegovimi željami in odločitvami na trgu. Obe teoriji izhajata iz antropocentričnega humanizma, ki se je razvijal v zahodni Evropi od srednjega veka naprej.

2 OPREDELITEV INTRINZIČNE VREDNOSTI NARAVE

2 DEFINITION OF NATURE'S INTRINSIC VALUE

Po mnenju okoljevarstvenikov niti marksistična niti neoklasična ekonomska teorija vrednotenja z ustreznimi izpeljanimi kriteriji odločanja, nista zadovoljivo reševali problemov povezanih z rabo naravnih virov. Zato se je s pojavom okoljevarstvenih gibanj oblikovala teorija vrednosti, ki naj bi opustila njeno antropocentrično obravnavanje in izhajala iz predpostavke, da vsa vrednost izhaja iz narave. Tako je vrednost blaga ali storitev in tudi stvari, ki niso blago ali storitve, predvsem funkcija v njih utelešenih naravnih virov. Po mnenju okoljevarstvenikov vrednost ni opredeljena zgolj s količino za blago ali storitve porabljenih virov kot eno komponento vrednosti, pač pa tudi s stopnjo naravnosti, s katero so bili proizvedeni. Kar je bilo proizvedeno bolj naravno ima večjo vrednost, zato so najbolj vredni naravni pojavi, ki jih ljudje niso nikoli umetno preoblikovali. Vrednost, ki je opredeljena na subjektivnih pogledih ljudi in je odvisna od spremenljivosti okoliščin, v katerih vrednotenje poteka, po mnenju okoljevarstvenikov, ne more biti edina osnova za odločitve o prerazporeditvi naravnih virov. Pojavljati se je pričela ideja o vrednosti, ki ni povezana s človekom in obstaja neodvisno od koristnosti naravnih virov za ljudi. Opredeljena je kot bistvena, objektivna, notranja (intrinzična) vrednost, ki je neodvisna od zavesti, interesov ali ocenjevanja zavedajočih se bitij (PEPPER 1996). Vrednost narave se tako ne pojavlja skozi oči in zavest opazovalca, ampak naj bi bila objektivna. Za okoljevarstvenike ljudje niso zunaj narave ali nad njo, pač pa njen sestavni del. Zato se ne morejo postaviti za razsodnika vrednosti ostale narave. Postopoma se je oblikovala opredelitev intrinzične vrednosti žive in mrtve narave, v katero mora verjeti tisti, ki se hoče ravnati v skladu z okoljsko etiko.

Intrinzična vrednost ima po skrajnih okoljevarstvenikih tri pomene (O'NEILL 1993):

1. Je sinonim za neinstrumentalno (ne uporabno) vrednost, tako da narava ni sredstvo (instrument) za doseganje ciljev, pač pa cilj sam po sebi.
2. Vrednost narave ali njenega dela je izražena zaradi njej lastnih lastnosti, ne pa zaradi odnosa do drugih bivanjskih oblik (npr. gozdovi imajo vrednost, ne glede na to, ali so edini svoje vrste ali ne).
3. Je sinonim za objektivno vrednost narave, ki bi obstajala ne glede na to, kdo bi jo vrednotil (npr. tudi, če bi človek izginil, bi ostali deli narave imeli vrednost).

3 UGOVORI PROTI INTRINZIČNI VREDNOSTI NARAVE

3 OBJECTIONS AGAINST NATURE'S INTRINSIC VALUE

Utemeljevanje intrinzične vrednosti je naletelo na veliko kritične pozornosti (PEPPER 1996). Omenjena tretja opredelitev intrinzične vrednosti, kot vrednosti, ki ni odvisna od človekovega vrednotenja, posredno nakazuje ločenost človeka od narave, kar pa je v nasprotju s konceptom okoljevarstvenikov, ki obravnavata človeka in naravo kot celoto.

Ugovorov je deležna tudi trditev, da bi objektivna vrednost narave lahko obstajala tudi brez povezav s človekom in bi ostala, četudi bi človek izginil. Pri tem se pozablja, da so pojmi kot so vrednost, pomembnost, pravice in podobno, človeški pristop odnosov do narave. Res je dokaj lahko priznati, da imajo drugi deli narave objektivno vrednost, vendar je spel človek tisti, ki se odloča o tem. Sploh pa se je mogoče vprašati, ali pojem vrednosti obstaja tudi v drugih bitjih. Okoljevarstveni ideolog Leopold je trdil, da je nekaj prav, kadar ohranja integriteto, lepoto in stabilnost biološke skupnosti in napačno, če so posledice drugačne. Vsi pojmi, ki jih je Leopold uporabil, so človeški pojmi in izhajajo iz človeških opredelitev. Zato nekateri ugotavljajo, da je v samem bistvu ekocentrične etike na koncu koncev antropocentrična utemeljitev (PEPPER 1996).

Obstoj pojma objektivne vrednosti narave je pravzaprav namenjen ljudem in tisti, ki vanj verjamejo, imajo do tega vsa legitimna pravica. Predstavlja del njihovega življenja, ki naj bi postalo kakovostnejše, potem ko so se odločili, da podo svet izven človeka obravnavali zaradi temu svetu lastnih značilnosti, ne pa zaradi svojih koristi. Tak pristop zadovoljuje potrebe po 'humanizmu' (O'NEILL po PEPPER 1996). Naravo oz. naš odnos do nje, uporabimo za zadovoljevanje potrebe 'biti dober', kar pa je tudi tipična uporabna vrednost. Intrinzično vrednost prispejuje (ni utemeljena racionalno) naravi; človek na podlagi subjektivne odločitve in zaradi sebe, zato ta vrsta vrednosti temelji na zavesti ocenjevalca. Presoja, ali je to pravzaprav skrajni antropocentrizem, pa je odvisna od posameznika.

Biološki egalitarizem, ki se pojavlja v sodobni okoljevarstveni misli, poraja posredno tudi vprašanja, ali imajo vsi deli narave res enako vrednost. Je intrinzična vrednost povzročitelja malarije res enaka vrednosti človeškega življenja?

4 EKONOMISTI IN INTRINZIČNA VREDNOST NARAVE

4 ECONOMISTS AND NATURE'S INTRINSIC VALUE

Ekonomisti pri ugotavljanju vrednosti naravnih virov upoštevajo tudi utemeljevanja okoljevarstvenikov. To pomeni, da ob razvrščanju različnih oblik ekonomskih vrednosti poskušajo v sistem vključiti tudi intrinzično vrednost, kar pa nekateri ekonomisti okolja sprejemajo kar z začudenjem (PEARCE 1990). Ekonomska analiza je namreč povezana s človekom in njegovo blaginjo (GOODSTEIN 1995). Z ekonomske plati naj bi bilo naravno zavarovano zaradi koristi ljudi, ne pa zaradi izrecno etičnih ali moralnih razlogov. Vendar se tudi tu pojavijo skrajnosti. Za nekatere ekonomiste obstoj določene biološke vrste brez povezave z ljudmi ekonomsko nima pomena, medtem ko nekateri sprejemajo okoljsko etiko kot del svojega moralnega kodeksa. Vendar morajo tudi slednji pri ekonomski analizi opustiti vrtik moralnosti ali nemoralnosti odnosa do narave, ker sicer ne morejo uporabiti enotnega merila vrednosti, ki ga v pretežni meri uporablja družba.

Obstoj intrinzične vrednosti lahko primerjamo s pogosto izraženim filozofskim vprašanjem, ali drevo, ki pade v gozdu, povzroči zvok, če ni nikogar,

ki bi ga slišal (PETERSON / BROWN 1996). Če opredelimo zvok kot energijski tok zraka, potem drevo povzroči zvok, če pa ga opredelimo kot zavestno interpretacijo energijskega toka na podlagi človekovih izkušenj, potem zvoka ni. Ekonomisti opredeljujejo vrednost kot subjektivno človekovo izkušnjo, saj jo le tako lahko vključijo v realen svet. Obstoj objektivne in absolutne vrednosti prepuščajo filozofskim in teološkim razpravam (PETERSON / BROWN 1996).

Celotna vrednost narave je vsota vseh oblik uporabne vrednosti ("user value" ali tudi "instrumental value"), ki nastane zaradi neposredne rabe naravnih virov in potencialne vrednosti ("option value"). V nasprotju z uporabno vrednostjo, ki se nanaša na trenutno rabo, temelji potencialna vrednost na pričakovanih koristih v prihodnosti.

Koncept intrinzične vrednosti poraja za ekonomsko vrednotenje vrsto težav, ki izhajajo iz zmede tako pri opredelitvi kot merjenju (PRICE 1996). Opredelitev intrinzične vrednosti kot vrednosti, ki ni povezana s človekom, namreč hitro onemogoči nadaljnjo ekonomsko vrednotenje. Zato je za ekonomiste v rabi opredelitev, da je intrinzična vrednost vrednost naravnega vira, ki obstaja v nečem, vendar je zajeta s pomočjo izbire ljudi za njegovo 'ne uporabno' vrednost (PEARCE 1990). Ljudje se odločijo, da nekaterih virov ne bi rabili, ker jim priznavajo pravico do obstoja, so jim simpatični, jim priznavajo notranjo vrednost, jim priznavajo pravico do sreče, blaginje ipd. Z izražanjem izbire te vrste, pravzaprav vrednotijo obstoj določene vrste in jim določijo vrednost obstoja ("existence value"). Vrednost obstoja je zaradi značaja opredelitve nerazložna, megljena opredelitev vrednosti (PEARCE 1990), vendar v vsoti vseh vrednosti naravnih virov ekonomistom predstavlja intrinzično vrednost, čeprav nekateri med njimi opozarjajo (PRICE 1996), da bi se ne smeli varati s tem, da je to prava intrinzična vrednost. Vrednost obstoja ni povezana z nobeno sedanjo ali potencialno rabo dobrin, niti z verjetnostjo, da bi do rabe lahko prišlo. Prav tako je ne smemo zamenjavati z zapuščinsko vrednostjo ("bequest value"), ki je povezana s posameznikovo pripravljenostjo plačati zato, da se naravni viri ohranijo naslednjim rodovom. Raziskave vrednosti obstoja so bile že opravljene (PEARCE 1990). Najkonkretnije se je vrednost obstoja do zdaj kazala kot prihodek organizacij za ohranitev narave, ki se preživljajo s prostovoljnimi prispevki članov (npr. WWF, Greenpeace) in opravljajo akcije za ohranitev ogroženih vrst. Predvidevamo, da so ljudje prostovoljno finančno podprli dejavnost teh organizacij za ohranitev narave brez namena in verjetnosti, da bi tiste naravne vire v prihodnosti kakorkoli uporabili.

Ekonomisti se torej z intrinzično vrednostjo ukvarjajo samo tako, da opazujejo vedenje ljudi, ki izražajo svoje izbire. Tak pristop je pravzaprav popolnoma nasproten opredelitvam intrinzične vrednosti, kot jo utemeljujejo skrajni okoljevarstveniki. Razlog za manj operativno ekonomsko analizo je tudi v nezadostni opredelitvi pravic narave kot posledice priznavanja njene intrinzične vrednosti s strani zagovornikov okoljske etike (TISDELL 1991), ki pa v mnogih primerih celo zavračajo modele racionalnega odločanja v javni politiki, pri čemer dajejo prednost romantičnim pogledom na svet in poudarjajo omejevanje racionalnosti.

5 DOLOČANJE INTRINZIČNE VREDNOSTI GOZDA

5 ESTABLISHMENT OF INTRINSIC VALUE OF FOREST

Malo je naravnih pojavov, ki zadovoljuje toliko interesov ljudi, kot jih gozd. Mogoče celo v nasprotju s pričakovanji, prav ta lastnost gozda ovira ugo-

tavljanje intrinzične vrednosti. Za ljudi je gozd poseben objekt vrednotenja. Pri analizi ekonomskih vrednosti gozda je treba ločiti vrednost koristi, ki se pojavljajo na trgu in tistih, ki se ne pojavljajo na trgu, vendar so vse posledice rabe gozda. Tržne koristi gozda so imele prednost pri prvih ekonomskih raziskavah, vendar se je izkazalo, da je treba za racionalnejše odločanje poznati tudi vrednosti netržnih koristi gozda. Trenutne raziskave se ukvarjajo predvsem z uporabnimi vrednostmi netržnih koristi gozda, o katerih še posebej v Sloveniji malo vemo, še manj pa o potencialni vrednosti posameznih netržnih koristi gozda. Zato so raziskave vrednosti obstoja šele v povojih.

Poseben problem pri vrednotenju izbire ljudi do pravice gozda do njegovega obstoja bo predstavljala ločitev od možnosti sedanje ali potencialne uporabe gozda za zadovoljevanje potreb ljudi. Tudi vpliv ideje trajnosti, ki je predvsem antropocentrično utemeljen, bo onemogočal jasno delitev med izbirami do potencialne vrednosti in vrednosti obstoja gozda. Vpliv na zapletenost analize bo imela tudi velikost gozdov, tradicija gospodarjenja z njimi in posredno okoljska in politična kultura ljudi v določeni državi.

Vrednost obstoja gozda je vsota vrednosti posameznih ocenjevalcev. Zapletenost določanja in merjenja vrednosti obstoja naravnega vira lahko opazimo že pri površni analizi problemov, ki bi nastali, če bi hoteli določiti in izmeriti prednostno izbiro npr. strokovnjakov gozdarske stroke, kot dela popularije, do vrednosti obstoja gozda ali kakega njegovega dela. Predvidevamo lahko, da je ločitev med uporabno in potencialno vrednostjo na eni strani in vrednostjo obstoja nemogoča v trenutku, ko priznamo obstoj katerekoli ti splošnokostne funkcije gozda, saj pridemo v nasprotje z izvirno opredelitvijo intrinzične vrednosti, kot vrednosti, ki je neodvisna od zavesti, interesov ali ocenjevanja zavedajočih se bitij. Zavedanje ali znanje ocenjevalca o naravnem viru torej zmanjšuje možnosti za vrednotenje vrednosti obstoja. Še dodatne težave povzroči tudi dejstvo, da je veliko gozdarskih strokovnjakov dohodkovno, tudi eksistenčno povezano s svojim poklicem, kar jim pravzaprav onemogoča sodelovanje pri vrednotenju vrednosti obstoja gozda, ki ni povezana z njihovimi interesi. Prizadevanje za 'dobro' gospodarjenje z gozdovi v tujini (npr. izginjanje tropskih gozdov) ali priznavanje vrednosti obstoja drugih gozdov, je lahko v veliko primerih povezano s pričakovanji na primeren odziv gozdarske politike v domačem okolju, zato bi jih morali izključiti tudi iz vrednotenja oddaljenejših gozdnih virov. Ugotovimo lahko, da bi bilo največ problemov vrednotenja povezanih z ločevanjem sedanjih ali možnih oblik rabe gozda.

6 ZAKLJUČKI

6 CONCLUSIONS

Intrinzična vrednost narave in posredno tudi gozda je pojem, ki izhaja iz okoljevarstvenega gibanja predvsem v osemdesetih letih, s katerim naj bi vplivali na ravnanje ljudi pri rabi naravnih virov. Ekonomisti jo poskušajo ovrednotiti kot del celotne denarne vrednosti narave, ki se pojavlja kot vrednost obstoja, vendar zaradi pomanjkajive opredelitve, v nekaterih primerih pa tudi nasprotujočega pojmovanja pojma vrednosti kot jo razumejo ekonomisti na eni strani in skrajni okoljevarstveniki na drugi, naletijo na veliko težav. Ekonomska znanost ne zanika možnosti obstoja vrednosti, ki ne izhajajo iz prednostnih izbir ljudi, vendar je trenutno za vključevanje intrinzične vrednosti v sistem ekonomskih vrednosti, premalo jasnih opredelitev. Slovenija je na začetku poti razvoja ekonomske misli, ki ga narekujejo družbene okoliščine (kapitalizem) in jo opredeljujejo kot državo v prehodu. Pobude za verovanje v

intrinzično vrednost, bodo lahko vplivala na razvoj ekonomskega vrednotenja koristi gozda, ki so pravzaprav še zelo neraziskane. Seveda pa se bodo s posebnimi okoliščinami ob uveljavljanju intrinzične vrednosti srečale tudi druge stroke, ki uporabljajo za vrednotenje naravnih in družbenih procesov druga merila in ne denarnih kot pač ekonomisti.

Vpliv prodora intrinzične vrednosti na kakovost odločitev bo odvisen od položaja ekonomskih odločitvenih kriterijev v procesu odločanja. Uporabna vrednost intrinzične vrednosti se kaže predvsem v politiki rabe naravnih virov. Zaradi stališč okoljevarstvenikov, lahko izriva klasične ekonomske vrednosti (pa ne samo te) iz racionalnega procesa odločanja. To bi ne bilo seveda prav nič narobe, če bi (politična) resničnost odsevala interes po takem pristopu, ki pa ga po naši oceni še ne.

INTRINSIC VALUE AND VALUATION OF FOREST

Summary

The theory of intrinsic value of nature was developed as an environmentalists' response to the anthropocentric concept of value promoted by both capitalist and marxist theory of value. This concept was claimed to be inadequate for making decisions about reallocation of natural resources. Intrinsic value is defined as an essential, objective, inherent value, independent from awareness, interests or judgments of conscious beings. Gradually the interpretation of 'intrinsic value' of biotic and abiotic nature emerged, which is obligatory for those who wish to perform in accordance with environmental ethics. The concept of intrinsic value aroused a great deal of critical attention, especially among economists and political scientists. Economists consider this concept only, when they observe the behaviour of people, who make choices - on which they have based their concept of the existence value. One of the reasons why we lack a more precise economic analysis of the value of nature is also inadequate definition of nature rights. These rights are a logical consequence of the recognition of nature's intrinsic value by the supporters of environmental ethics. They, however, often reject various models of rational decision making in public policy. Forest offers specific problems when viewed as an object of intrinsic value evaluation, because of its various qualities, which people utilize to satisfy their needs. These qualities make the assessment of value, which is not associated with the present or potential use, very difficult. A direct involvement in the forest management and the knowledge which forest professionals have, diminish to a great extent the possibility of estimation of the existence value within this social group.

VIRI / REFERENCES

- GOODSTEIN, E. S. 1995. *Economics and the environment*. - New Jersey, Prentice Hall, 575 s.
- JOVAŠEVIĆ, V. 1987. Problemi i kritike teorije vrednosti. - Beograd, *Privredni pregled*, 348 s.
- MCCNELLY, J. A. 1988. *Economics and Biological Diversity*. - Gland, IUCN, 232 s.
- O'NEILL, J. 1993. *Ecology, policy and politics*. - London, Routledge, 227 s.
- PEARCE, D. W. / TURNER, R. K. 1990. *Economics of natural resources and the environment*. - New York, Harvester Wheatsheaf, 378 s.
- PEPPER, D. 1996. *Modern environmentalism*. - London, Routledge, 376 s.
- PETERSON, G. L. / BROWN, T. V. 1996. Trains are pretty good but they can't take you to Australia. Yet. - V Zbornik IUFRO simpozija: *Non market Benefits of Forests* (Park, A. / Roper, C. S. eds.). - Edinburgh, Crown.
- PRICE, C. 1996. *Contingent Valuation and Retrograde Information Bias*. - V Zbornik IUFRO simpozija: *Non market Benefits of Forests* (Park, A. / Roper, C. S. eds.). - Edinburgh, Crown.
- TISDELL, C. 1991. *Economics of Environmental Conservation*. - Amsterdam, Elsevier, 233 s.